

ZBIGNIEW DANEK

Uniwersytet Łódzki

RECTENE ISOCRATES SOPHISTIS NONNUMQUAM ADNUMERETUR

ABSTRACT. Danek Zbigniew, Rectene Isocrates sophistis nonnumquam adnumeretur (Is Isocrates Rightly Regarded Sometimes as a Sophist?).

The article addresses the question whether it is a proper opinion to consider Isocrates a sophist as many commentators claim. In his analysis the author refers to the passages in which the rhetor expresses his negative judgments about the opinions and actions performed by the sophists. The author examines also the circumstances in which Isocrates defends the members of this movement, as he finds it a beneficial way to protect also himself from many false and malicious statements. In conclusion, Isocrates is considered to have a unique status as a sophist and to be a philosopher who aspires to the role of the spiritual leader of the Greeks of that time.

Keywords: Isocrates; sophist; rhetoric; pedagogy; philosophy

Rem quae supra praedicta est indagare, duplicem est revera, nisi etiam tricripitem, attingere quaestionem, id est ita de externa rogare Isocratei muneris habitusque existimatione sicut de ipsius sensu et iudicio ad quaesita illa pertinente. Et non idem utrique interrogationi responsum dandum videtur, cum se potissimum philosophia quadam occupatum Isocrates profiteatur (v.i.), qui tamen dudum iam a multis sophistarum numero addictus sit. Et conscius ille quod talis sibi appellatio, id est sophistae nomen, sit adscripta, una ex parte obnoxium se huic exteriori de se opinioni praebere potuit, ex parte autem altera potuit etiam propriam suam notionem operis sui cum fama illa vulgari conferre alterumque ab altero discernere, nisi immo utrumque sibi invicem opponere. Cum tamen pretio dignum videatur quemque de tribus rei aspectum respicere, id est ita aequalium Isocratis posteriorumque de sophistica eius professione sententias, ut ipsius quod tali inter cives nomine uteretur conscientiam atque etiam proprium eius suis de muneribus iudicium, confertur studium nostrum praecipuum ad ulteriora illa duo explananda – ad ipsius videlicet Isocratis sua de consuetudine operibusque, quoad sophistica sint, existimationem, ceterum in dicta re discernenda maxime cui credendum videtur.

Eiusmodi scrutationi quod primum impulsus dedit, opinio est recens admodum, ex qua sua in *Antidosi* conatus sit Isocrates per crebros illic ad

Apologiam Platoniam regressus reconcilare denique philosophico habitui gestum et mores sophistarum seque sophisticis fungentem muneribus vel simillimum reddere sua enarranti munera Socrati Platónico¹. Quae rhetoris illius aestimatio non est ceterum recentis temporis commentum quoddam, cum iam apud Plutarchum nec non aliis in testimoniis antiquae aetatis attributum Isocrati sophistae nomen invenire possimus². Quod tamen repugnare videtur divulgatae eius de operibus memoriae – de quibus maxime memorandum est illud “In sophistas” conversum – qua ne consecrator quidem, sed adversarius acerrimus fere omnis disciplinae sophistarum posteritati traditus est. Quaestio perscrutatione digna videtur et eo magis quod etiam rem inquiringum opiniones notabilem in modum discrepant. Cum enim conspiciant alii multa communia inter sophisticam animos excolendi rationem et disciplinam Isocratis addicuntque hunc rhetorem sophistarum numero³, ab aliis id fere solum quo differt Isocratea educatio ab omni cultu sophistarum in lucem effertur⁴.

¹Yun Lee Too: *A Commentary on Isocrates' Antidosis*, Oxoniensis Universitatis Prelo MM-VIII, p. 24 (I want to suggest that extensive literary citation of Plato's work is in part the strategy by which the rhetorician denies any distinction between sophist and philosopher. [...] In citing Plato so extensively and obviously, Isocrates seeks to resist a categorial distinction that the former is otherwise trying to establish, and as history demonstrates, succeeds in establishing). Verumenimvero etiam apud hunc auctorem secernitur aliquando Isocrates a sophistico grege (it is difficult to see him as just or simply a sophist who writes – Yun Lee Too: *The Rhetoric of Identity in Isocrates*, Cantabrigiensis Universitatis Prelo – MMIX [ed.prior MCMLCCCCV], p.129) et id hanc ob causam, quod potius civem Atheniensem quam vagantem Graecorum communis praeter omnia inter civitates limina extensae fauctorem in scriptis suis se praebuerit (cf. ibid., p.148: he is paradoxically at odds, at “war”, with the rest of Greece, with Sparta and with the sophists, whose itinerant status creates for them a panhellenic identity).

²Plut. *Quaest. conv.* 612A6–9; οὐδὲ γὰρ Ἴσοκράτη τὸν σοφιστὴν ὑπομείναι δεομένων εἰπεῖν τι παρ' οἴνων ἀλλ' ἢ τοσοῦτον ἐν οἷς μὲν ἐγὼ δεινός, οὐχ ὁ νῦν καιρός· ἐν οἷς δ' ὁ νῦν καιρός, οὐκ ἐγὼ δεινός; cf. Ael. Theon: *Progymnasmata* 97 (οἶον Ἴσοκράτης ὁ σοφιστὴς τοὺς εὐφροεῖς τῶν μαθητῶν θεῶν παῖδας ἔλεγεν εἶναι).

³Cf. G. Bendler: *Das Bild der Perser bei Isokrates*, historia.scribere 2 (2010), p.141–184 – <https://webapp.uibk.ac.at/ojs/index.php/historiascribere/.../45> – p.148 (Isokrates wird ... von manchen Forschern und sogar von Zeitgenossen noch als Sophist kategorisiert). Potest revera sententia, qua appellatur Isocrates “de moribus praecipiens sophistes” (a moralizing sophist – P. Harding: *The Purpose of Isocrates' Archidamos and On The Peace* – in: “California Studies in Classical Antiquity”, vol.6 – Berkeleyiae MCMLXXIV, pp. 137–149 [p.142]) probabili admodum opinione sustineri, qua Isocrates aliquot de causis tali nomine dignus cum sit descriptus, non sine quadam ratione sophisticum in genus includi possit; cf. Doug Al-Maini: *Isocrates* – in: *The Sophists: An Introduction*, ed. by Patricia O'Grady, Bloomsburiae MMVIII, pp.129–138 – p.130: These descriptions of Isocrates' activities, charging high fees for teaching others how to make clever speeches, pan-Hellenism, and especially the ability to invert the relative power of arguments are the hallmarks of a sophist.

⁴Hac in re commune fere est commentatorum iudicium, ex quo liberatus est Isocrateus sermo ab incerto statu secundum voluntatem semper opinandi atque lucrum et favorem vulgi sibi petendi, quae sophistarum peculiariora sint maxime (Po okresie nauczania wielkich sofistów podjął on [Isokrates], idąc ich śladem, drogę wychowania poprzez retorykę, wyzwolił ją jednak z sofistycznego

Recte et sine ulla dubitatione, sitne sophistes, de Isocrate iudicare eo difficilium est, quod praebeuit se rhetor ille mercenariis iis educatoribus dimidia parte similem et eodem fere gradu per gesta a se munera alienum. Cum enim duabus constiterit rebus sophistica professio habitusque, id est continua locorum auditoriique mutatione atque etiam disciplina quam hoc in cursu obtulerint civitatibus qua pararetur iuventus ad publice loquendum et frugiferum in modum vivendum⁵, prior illa loca mutandi consuetudo repugnat funditus gestui et moribus Isocratis, qui inter omnes fere aetatis suae non modo sede, sed etiam animi constantia unice stabilis dici potest⁶, altera autem in re, id est quo fungebatur docendi munere, multo tamen illi generi propior, nisi proximus, apparet. Etiam ipse, rediens nonnumquam in scriptis a se orationibus ad sophisticam vivendi rationem idque sophistarum nomen, praeter supra dictam constantiam suam neque se unum professionis illius neque ab omni parte sophistico illi hominum generi alienum declarat, ceterum qui aliter aliterque singularia per opera ab eo aestimantur. Cum enim legimus in oratione Philippo Macedonio dicata de invalido sermone tractationum illarum quae a sophistis de legibus et optima civitate conscriptae sint⁷ et *Antidosi* in Isocratea paucis antecedente annis – ubi de venerandis iam

subiektywizmu, chęci zysku i przypodobania się wpływowemu ogółowi – A. Ślezińska: *Dwie drogi starożytnej paidei*, „Konteksty Kultury” 10/2013, fasc.1–2, pp. 227–239; p. 230), cum se ex proposito Isocrates abscederit ab omni commercio sophistarum, vana loquela ludentium concertantiumque pro quaestu atque vulgi plausu sibi acquirendo (Isokrates ... programowo odciął się jednak od działalności sofistów, zarzucając im w *Pochwale Heleny* i mowie *Przeciw sofistom* popisywanie się paradoksami, erystyką, czężą gadaniną dla poklasku, chępienie się i kupczenie pozorną mądrością – M. Wesoły: *Skąd się wzięła retoryka? Perspektywa Arystotelesa* – in: *Retoryka klasyczna i retoryka współczesna. Pola i perspektywy badań*, ed. C. Mielczarski, Varsoviae MMXVII, pp. 13–49; p.35). Quae popularis admodum sententia opinionibus inquirentium rem investigatorum magnam partem sustinetur, quorum iudicio differt conspicabilem in modum ratio sermoque Isocrateus ab arte loquendi sophistarum – Cf. J. Poulakos: *Rhetoric and Civic Education: From the Sophists to Isocrates* – in: *Isocrates and Civic Education*, ed. T.Poulakos and D.Depew, Austini MMIV, pp. 69–84, p. 81 (I have shown that the rhetoric of Isocrates differs appreciably from that of the Sophists), cuius est differentiae gravissima vis quaedam concilians, quae insit eius sermoni, cum disiunctio aliqua et dispersio sophisticae loquendi rationis maxime propria facta sit; cf. E.Haskins: *Logos and Power in Sophistical and Isocratean Rhetoric*, in: *Isocrates and ...v.s.*, pp. 84–103 – p.84–85).

⁵Ita describuntur ii in libro, cui maxima auctoritas debetur – Stanford Encyclopedia of Philosophy – <https://plato.stanford.edu/entries/sophists/> *First published Fri Sep 30, 2011; substantive revision Wed Sep 9, 2015* (The Sophists – professional educators who toured the Greek world offering instruction in a wide range of subjects, with particular emphasis on skill in public speaking and the successful conduct of life).

⁶Cuius rei testimonium proferatur iam id, quod Isocrates, cum de optimo agit cultu animi et loquendi genere optimo, ita in suo sermone *In sophistas* qui est inscriptus, ut etiam in oratione *De permutatione bonorum*, annorum prope quadraginta spatio distantibus, in eadem re vera sententia permanet.

⁷Isocr. *Philipp.* 12: τὸ μὲν ταῖς πανηγύρεσιν ἐνοχλεῖν καὶ πρὸς ἅπαντας λέγειν τοὺς συντρέχοντας ἐν αὐταῖς πρὸς οὐδένα λέγειν ἐστίν, ἀλλ’ ὁμοίως οἱ τοιοῦτοι τῶν λόγων ἄκυροι τυγχάνουσιν ὄντες τοῖς νόμοις καὶ ταῖς πολιτείαις ταῖς ὑπὸ τῶν σοφιστῶν γεγραμμέναις.

apud veteres sophistis condemnandisque crimina denuntiantibus causarum indicibus mentio facta est⁸ – contraria fere affirmata invenimus, tum quam sit res discors et ambigua manifestum fit.

Exemplum quod allatum est alterum naturali quadam consecutione pertinet iam ad rem cui explanandae studium nostrum conferendum praediximus, id est ad ipsius Isocratis, fueritne sophistes, confessionem, quae totius quaestionis solutio valens maxime fore videtur. Et id quaestioni responsum ab ipso datum ambiguum minimeque consistens reperietur, cum eodem in opere suo tum poscat Isocrates sibi sophistarum venerandorum heredi eandem reverentiam (*Antid.* 313 – v.s.), tum autem sophistas, et alios quosdam praeterea simili incitatos odio, nomen suum calumniatos esse dolet⁹. Docent sententiae adeo contrariae “sophistae” nomine multos et perquam inter se ita studio ut gerendis rebus differentes apud Isocratem denotatos esse coguntque ad distinctionem quandam perficiendam, qua – omni vocabuli usu eius in operibus diligentius perspecto – venerabiles illi sophistae, quorum sequi se memoriam Isocrates gloriatur, ab eodem appellatis nomine instantibus ei calumniatoribus secludi possint.

In exstantibus Isocratis scriptis “sophistae” nomen tricies fere legitur¹⁰, qui numerus, ut parum largus pro sophistarum auctoritate et momento in temporis illius civitatibus, sufficiens tamen videtur, ut aliqua genera speciesve hoc in sapientiae cultorum collegio discerni possint. Et primum quod statuitur est mira temporis extensio, quo in spatio apud Isocratem ii quos dicit “sophistas” agentes conspiciuntur. Semovendi itaque de omni numero primum sophistae veteres videntur, cum omni proprii sibi argumenti placitorumve differentia. Adnumeratur iis enim ita Solo venerabilis – primus qui “sophistae” nomen meruisse sibi apud Isocratem traditur (*Antid.* 313) – ut etiam succedentes aliquot philosophi, in quibus Empedocles, Parmenides Gorgiasve reperiuntur¹¹, pluribus tunc posterisque honorabiles, Isocrati autem ob studia inutilia sua minima digni

⁸ Isocr. *Antid.* 313: Οὐκ οὖν ἐπὶ γε τῶν προγόνων οὕτως εἶχεν, ἀλλὰ τοὺς μὲν καλουμένους σοφιστὰς ἐθαύμαζον καὶ τοὺς συνόντας αὐτοῖς ἐζήλουν, τοὺς δὲ συκοφάντας πλείστον κακῶν αἰτίους ἐνόμιζον εἶναι.

⁹ Isocr. *Antid.* 4: ἔγνω καὶ τούτων τινὰς οὐχ οὕτω πρὸς με διακειμένους ὥσπερ ἤλπιζον, ἀλλὰ τοὺς μὲν πολὺ διεψευσμένους τῶν ἐμῶν ἐπιτηδεύματων καὶ ῥέποντας ἐπὶ τὸ πείθεσθαι τοῖς ἀνεπιτήδειόν τι λέγουσιν, τοὺς δὲ σαφῶς μὲν εἰδότας περὶ ἃ τυγχάνω διατρίβων, φθονοῦντας δὲ καὶ ταῦτόν πεπονθότας τοῖς σοφισταῖς καὶ χαίροντας ἐπὶ τοῖς ψευδῇ περὶ μου δόξαν ἔχουσιν. – cf. G.. Norlin: while others, who were well aware of the nature of my work, were envious, feeling the same towards me as do the sophists, and rejoiced to see people hold false opinions of my character (*Isocrates with an English Translation in three volumes*, by George Norlin, vol.II – Londini MCMXXIX – p.187).

¹⁰ Apparet id vocabulum apud Isocratem dumtaxat undetricies, nisi bis prodeuntem titulum orationis *In sophistas* quae inscribitur adnumeremus.

¹¹ Isocr. *Antid.* 268: ... τοὺς λόγους τοὺς τῶν παλαιῶν σοφιστῶν, ὧν ὁ μὲν ἄπειρον τὸ πλῆθος ἔφησεν εἶναι τῶν ὄντων, Ἐμπεδοκλῆς δὲ τέτταρα καὶ νεῖκος καὶ φιλίαν ἐν αὐτοῖς, Ἴων δ' οὐ πλείω τριῶν, Ἀλκμέων δὲ δύο μόνα, Παρμενίδης δὲ καὶ Μέλισσος ἓν, Γοργίας δὲ παντελῶς οὐδέν. Primus de “sophistis” iis commemoratis, cuius nomen non est proditum, pro certo Anaxagoras, Empedocli fere aequalis nisi aliquid eum antecedens aetate, dici potest – cf. ibid. 235.

reverentia. Ceterum continentur hoc veterum sophistarum numero etiam qui communi vocabulorum usu ita sunt appellati, id est Protagoras ipse et nonnulli eius aequales, Isocrati omnes antecedentis iam re vera aetatis, quorum tamen scripta usque resumere potuit, eundem in modum inutilia et molesta legentibus atque dicta iam priorum illorum disciplina¹². E contrario novi quidam sophistae sisti possunt, qui “gregarii” ab eo vocantur (*Panath.* 18 – v.i.), minore etiam Isocrati digni observantia, cum honestissimis civibus obtrectantes litigantesque continuo se praebeant (*Panath.* 5), id solum curantes, ut pro sua in causis contionibusve vincendi disciplina lucrosa stipendia auferant (*In soph.* 3–6). Quod autem eorum ante omnia ab illo vituperatur est parum accommodata ad necessitates ex tempore semper evenientes publice loquendi disciplina (*In soph.* 10–13), cum novi argumenti inopes quae semel edocti sint eadem usque et usque repetant¹³. Et id odium in novorum sophistarum contumaciam non est recentiori eius disciplinae proprium taedium quoddam senile, cum iam ab Isocrate robusto admodum annis “nuper nati sophistae” quipiam reprehendantur¹⁴. Non aetatis res est, sed iudicii eundem semper in modum condemnantis educatores multa sibi vindicantes, nulla autem sciendo digna docentes.

Remanet tamen inter duo adversa – et adversantia revera sibi invicem – dicta sophistarum genera medium quoddam, id est et tempore et gestis muneribus propinqui rhetori nostro qui illo nomine eius per opera appellantur quorumque numero studioque ita interesse artissime ut omnino deesse potest. Cum enim nonnullis in casibus longe adversum se praebet eorum in docendo inopiae (*Bus.* 43, *Philip.* 12) et contra, vita et moribus eorum diaetae dissimilis (*Antid.* 148), ab iis inimicissime nonnumquam adfluitur (*Antid.* 4, cf. *ibid.* 2, cf. *Panath.* 5), tum defendens persaepe et nomen et ipsum sophistarum negotium ab infamia et obtrectantium criminibus (v.i.) totum se ad eos applicare videtur. Res eo difficilior est diiudicatu, quod eodem fere tempore cum plane diversa prolata sint ab eo hac in causa iudicia, de eius sententia inclinante una cum annis huc aut illuc, id est ad summam sophisticis gregis dedignationem sive reverentiam et connexionem cum iis integerrimam, nihil revera statuere possumus. Et hoc in casu constantia mirifica apparentis huius inconstantiae conspicitur.

Qui sunt sophistae mediae illius et proximae Isocrati aetatis? Ex eius quaestionis explanationibus quae generaliter adhibentur, duo extrahi constituique

¹² Isocr. *Helen.* 2: νῦν δὲ τίς ἐστὶν οὕτως ὀψιμαθῆς ὅστις οὐκ οἶδεν Πρωταγόραν καὶ τοὺς κατ’ ἐκείνον τὸν χρόνον γενομένους σοφιστὰς ὅτι καὶ τιαυτὰ καὶ πολλὰ τούτων πραγματωδέστερα συγγράμματα κατέλιπον ἡμῖν.

¹³ Isocr. *Panath.* 18: Ἀπαντήσαντες γὰρ τινές μοι τῶν ἐπιτηδείων ἔλεγον ὡς ἐν τῷ Λυκείῳ συγκαθεζόμενοι τρεῖς ἢ τέτταρες τῶν ἀγελαιῶν σοφιστῶν καὶ πάντα φασκόντων εἰδέναι καὶ ταχέως πανταχοῦ γινομένων διαλέγοντο περὶ τε τῶν ἄλλων ποιητῶν καὶ τῆς Ἡσιόδου καὶ τῆς Ὀμήρου ποιήσεως, οὐδὲν μὲν παρ’ αὐτῶν λέγοντες, τὰ δ’ ἐκείνων ῥαψωδοῦντες καὶ τῶν πρότερον ἄλλοις τισὶν εἰρημένων τὰ χαριέστατα μνημονεύοντες.

¹⁴ Cf. Isocr. *In soph.* 19: Οἱ μὲν οὖν ἄρτι τῶν σοφιστῶν ἀναφυόμενοι.

possunt huius hominum generis specimina. Primum est loqui posse suadenter et convenientem tempori audientibusque in modum (cf. *Paneg.* 82), alterum educatoris fungi munere et id non solum oratoria in disciplina, verum etiam ceteris omnibus in rebus, quas doceri civem futurum deceat. Utrumque commune dici potest utroque occupato munere Isocrati illisque, nisi eius a dicendo in foro iudiciisve et omnino inter quaelibet auditoria abstinentia. At cum Isocrates de disciplina tradenda a sophistis per verba sermonesque scribit, apparent ii aequae ad mulcendas aures intenti, ut etiam scripta per opera educatorium munus suum perficientes oratores (cf. *Helen.* 2, *Demon.* 51) et cum tales eos Philippo Macedonio Isocrates exponit commendatque, aperte quidem ipsius sui in causa procedere videtur¹⁵.

Alterum sophistarum insigne est adulescentiam ad vitae munera praeparare, et id non ob humanitatem caritatemque iuvenilis aetatis solum, sed pro quaestu praecipue augendisque sibi vitae opibus. Qui famosi illius temporis sophistarum proventus minimo tamen gradu apud Isocratem proprii huic hominum generi cultique proferuntur. Bis tantum sua per opera quaestus eos commemorat¹⁶ et id hunc in modum, ut famae divulgatae divitiarum quae immensae sophisticum per ministerium a nonnullis congestae sint quoad possit obsistat. Primo in casu negat opes magnas ab aliquo, “sophistes” qui vocaretur, aliquando coactas esse¹⁷, cum etiam maxime hoc in negotio proficiens Gorgias sub ipsum suum hoc de mundo decessum modicam reliquisset pecuniam (*Antid.* 156), altera autem est priorem illam sequens sententia de quaestu iniquo in scaena qui agunt histrionum atque sophistarum numquam eadem demerentium (*ibid.* 157). Evidentissimo legenti modo in ipsius loquens causa omne illud argumentum Isocrates movet, utile enim fit ei se a nimio onere publici tributi defendenti pauperiorem videri atque hominum sermo est. Quod tamen lucrosa stipendia in speciem negligens non liberum se a ratiocinatione ad emolumenta futura pertinente praebet, tertio praeterea in loco conspici potest, cum videlicet agit de virtute et prudentia excolenda excoltaque iuvenum sicut praemio sophistae cuique pulcherrimo – tum enim multi et alii ita ad vitam praeparantium discipuli fieri exoptabunt¹⁸. Et hic ille utilitatem suam bene procurare non desinit.

¹⁵ Isocr. *Philip* 28–29: Οὕτω δ' ἂν ἀκριβέστατα καὶ κάλλιστα θεωρήσεις εἴ τι τυγχάνομεν λέγοντες, ἦν τὰς μὲν δυσχερείας τὰς περὶ τοὺς σοφιστὰς καὶ τοὺς ἀναγιγνωσκομένους τῶν λόγων ἀφέλης, ἀναλαμβάνων δ' ἕκαστον αὐτῶν εἰς τὴν διάνοιαν ἐξετάζης, μὴ πάρεργον ποιούμενος μηδὲ μετὰ ῥαθυμίας ἀλλὰ μετὰ λογισμοῦ καὶ φιλοσοφίας, ἧς καὶ σὲ μετεσχηκέναι φασίν.

¹⁶ Cf. H. Tell: *Plato's Counterfeit Sophists* – Harvardiana Universitatis Prelo MMXI, p. 49: In contrast to Plato, Isocrates does not seem to see the issue of teaching for pay as a necessary corollary of the use of the word sophist; only twice does he mention particular individuals as sophists and remark on their habit of teaching for pay.

¹⁷ Isocr. *Antid.* 155: Ὅλως μὲν οὖν οὐδεὶς εὐρεθήσεται τῶν καλουμένων σοφιστῶν πολλὰ χρήματα συλλεξάμενος, ἀλλ' οἱ μὲν ἐν ὀλίγοις, οἱ δ' ἐν πάνυ μετρίοις τὸν βίον διαγαγόντες

¹⁸ Isocr. *Antid.* 220: Οἶμαι γὰρ δήπου τοῦτό γε πάντας γιγνώσκειν, ὅτι σοφιστῆ μισθὸς κάλλιστός ἐστιν καὶ μέγιστος, ἦν τῶν μαθητῶν τινες καλοὶ κάγαθοὶ καὶ φρόνιμοὶ γέγονται καὶ

Omnia supra allata testimonia unius sunt reapse operis sententiae, “De permutatione bonorum” sermonis, praecipua cui tota in re disceptanda attentio debetur, eam iam ob causam, quod illic “sophistae” nomen sedecies legi potest, quae est totius apud Isocratem numeri pars supra dimidia. Et videtur eximie valens haec eius oratio – plurima redarguens Isocratis de se ipso confessio, eademque summa quaedam examinatio famae nominisque “sophistae” sibi addicti, aliquem apud eum progressum hac in re diiudicanda denotare. Talis est totius explanationis cursus, ut primum se Isocrates contrarium alienumque novis quibusdam se lacerantibus sophistis profiteatur (*Antid.* 2, 4) et talis deinde (148), id est vita et moribus eorum dissimilis, extrinsecus conspiciatur¹⁹, post autem, cum (v.s.) eorum de stipendiis agere coeperit, sine ulla dedignatione sortem illam subire videatur. Et usque ad finem totius sermonis – praeter refutandos sibi dictos iam “veteres” naturae investigatores (268, 285) – patronum se praebet ita totius causae (id est sophistarum nominis defendendi), ut etiam uno a sophista contumelias patienti infamiam et calumnias omne id hominum genus intaminantes repellendi. Ita fit, cum largo admodum sermone exprobrationibus respondet eorum, qui dicant omnem apud sophistas disciplinam nihil aliud esse nisi quandam garrulitatem et fallaciam²⁰, ita cum de bono “sophistae” et una educatoris nomine usuque inde proveniente sermo est (220 – v.s.), ita cum calumniantium id “sophistarum” nomen obtrectatorum crimina in eos, reapse qui criminandi sint, convertere studet²¹. Hanc inter defensionem secernit Isocrates diligenter omni verecundia dignos sophistas et altera ex parte eos qui speciem solum praebent sophistici bene gesti muneris. Quae cura de sophisticae educationis sua quadam “qualitate” iam antea eius per opera proloquitur, cum videlicet contrapositi sint ab eo sophistae genuini quibusdam aliis sine idonea praeparatione in publicis rebus versantibus²², seu cum facta sit mentio “eorum qui se sophistas esse simulent solum” (τῶν προσποιησαμένων εἶναι σοφιστῶν – *Paneg.* 3), sed Isocratea in *Antidosi* ad fastigium prope id studium effertur. Moventur extra limina sophistici ordinis qui se “sophistas esse dicunt”, aliter

παρὰ τοῖς πολίταις εὐδοκιμοῦντες· οἱ μὲν γὰρ τοιοῦτοι πολλοὺς μετασχεῖν τῆς παιδείας εἰς ἐπιθυμίαν καθιστᾶσιν, οἱ δὲ πονηροὶ καὶ τοὺς πρότερον συνεῖναι διανοομένους ἀποτρέπουσιν.

¹⁹ Isocr. *Antid.* 148: σὲ δ’ οὐδενὸς μετέχοντα τούτων, ἀλλ’ ἀνομοίως ζῶντα καὶ τοῖς σοφισταῖς καὶ τοῖς ἰδιώταις καὶ τοῖς πολλὰ κεκτημένοις καὶ τοῖς ἀπόρως διακειμένοις.

²⁰ Isocr. *Antid.* 203–4: Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὑμῶν πολλοὺς τῶν ὑπὸ τοῖς σοφισταῖς γενομένων οὐ φενακισθέντας οὐδ’ οὕτω διατεθέντας ὡς οὗτοι λέγουσιν, ἀλλὰ τοὺς μὲν αὐτῶν ἱκανοὺς ἀγωνιστὰς ἀποτελεσθέντας, τοὺς δὲ παιδεύειν ἐτέρους δυνηθέντας ...; cf. *ibid.* 197.

²¹ Isocr. *Antid.* 237: Ἐχῶ δὲ δεῖξαι καὶ τόπους, ἐν οἷς ἔξεστιν ἰδεῖν τοῖς βουλομένοις τοὺς πολυπράγμονας καὶ τοὺς ταῖς αἰτίας ἐνόχους ὄντας, ἃς οὗτοι τοῖς σοφισταῖς ἐπιφέρουσιν.

²² Isocr. *Helen.* 9: Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ πάντων εἶναι καταγελαστότατον τὸ διὰ τούτων τῶν λόγων ζητεῖν πείθειν ὡς περὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστήμην ἔχουσιν, ἐξὸν ἐν αὐτοῖς οἷς ἐπαγγέλλονται τὴν ἐπίδειξιν ποιεῖσθαι· τοὺς γὰρ ἀμφισβητοῦντας τοῦ φρονεῖν καὶ φάσκοντας εἶναι σοφιστὰς οὐκ ἐν τοῖς ἡμελημένοις ὑπὸ τῶν ἄλλων, ἀλλ’ ἐν οἷς ἅπαντές εἰσιν ἀνταγωνισταί, προσήκει διαφέρειν καὶ κρείττους εἶναι τῶν ἰδιωτῶν.

autem procedunt²³ ceterique quidam qui sophistae in speciem, indigni tamen hoc nomine ob voluptates verae utilitati antependendas apparent²⁴, laus autem admiratioque exposcitur iis qui sicut Solo quondam veteresque alii sapientiae cultores decenter rem suam gerunt (313). Ultima hac fere in sententia ad causam pertinente, cum de dignitate pretioque sophistarum Isocrates agit, pro ipsius fama et nomine sine dubio loquitur.

Talia statuenti necesse est respicere et explanare quadam cum ratione eius omnes “in sophistas” ingressus, de quibus oratio quae ita quidem inscripta est explanationem eiusmodi prima exposcit. Qui Isocratis sermo praeter multorum opinionem, cum eiusdem se esse professionis ipse auctor – implicite – profiteatur (*In soph.* 14), non est eius in omne id hominum genus incurio, sed novorum reprehensio quorundam sophistarum (ibid. 19) ceterorumque omnium qui pro lucro faciendo cum multa et nimia polliceantur, flagitiosum in modum officium suum praestant²⁵. Idem statui potest omni in casu, cum apud Isocratem sermo est his de sophistis, decedunt qui a via recte agendi subtiliterve disputandi, sicut commemorati iam illi “infames” atque “gregarii” (*Panath.* 5, 18); idemque cum sophistas sibi invisos invidiis se persequentes prodit (*Antid.* 4). Quae vox cum in speciem ad omne sophisticum genus refertur, non distinet tamen rhetorem nostrum illosque pariete quodam insuperabili. Coniunctim respici debet cum paulo anteveniente sententia, in qua commemorat Isocrates “de sophistis nonnullos” (ἐνίους τῶν σοφιστῶν – *Antid.* 2) falsa de se divulgantes testimonia seque hac de offensa indignantem ad id, pro se ut loqueretur, esse coactum. In omnibus eiusmodi casibus non generatim prodeuntes sophistae, sed ἔνιοι solum, id est omni de numero nonnulli quidam degeneresque, rhetori nostro, et ipsi opposito, se obicientes commemorantur.

Qua in re disceptanda praecipuam quandam postulat sibi curam oratio ab Isocrate Macedonio Philippo dedicata, ubi contraria in speciem de sophistis iudicia reperiri possunt, cum condemnat primum Isocrates leges civitatumque constitutiones ab illis aliquando conscriptas (*Philip.* 12 – v.s.), aliquot autem paginis post sophistas eorumque scripta regi Macedonio ardentissima cum voluntate commendat (ibid. 29 – v.s.). Valida est praeter sensum illum eius haec vox et bonam retinens materiae dispositionem. Primo enim in loco non

²³ Isocr. *Antid.* 215: Πανσάμενος οὖν τούτων ἐπ’ ἐκείνους τρέψομαι τοὺς οὐ καταφρονοῦντας μὲν τῆς φιλοσοφίας, πολὺ δὲ πικρότερον κατηγοροῦντας αὐτῆς, καὶ μεταφέροντας τὰς πονηρίας τὰς τῶν φασκόντων μὲν εἶναι σοφιστῶν, ἄλλο δὲ τι πραττόντων ἐπὶ τοὺς οὐδὲν τῶν αὐτῶν ἐκείνους ἐπιτηδεύοντας.

²⁴ Isocr. *Antid.* 221: Ἴσως οὖν ἂν τις πρὸς ταῦτα τολμήσειεν εἰπεῖν ὡς πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων διὰ τὰς ἀκρασίας οὐκ ἐμμένουσι τοῖς λογισμοῖς, ἀλλ’ ἀμελήσαντες τοῦ συμφέροντος ἐπὶ τὰς ἡδονὰς ὀρμῶσιν. Ἐγὼ δ’ ὁμολογῶ καὶ τῶν ἄλλων πολλοὺς καὶ τῶν προσποιουμένων εἶναι σοφιστῶν ἔχειν τινὰς τὴν φύσιν ταύτην.

²⁵ Cf. Ch.Eucken: *Isokrates. Seine Positionen in der Auseinandersetzung mit den zeitgenössischen Philosophen*. Berolini MCMLXXXIII, p.7: Die Schrift richtet sich nicht gegen das “Sophist”-sein an sich, sondern gegen diejenigen, die in dieser Tätigkeit ihre Aufgabe verfehlen.

contra sophistas – neve sicut nonnulli arbitrantur in Platonem Antisthenemve²⁶ – conversus est aculeus, sed eos attingit, qui iusti sophisticis muneris immemores non suos suscipiunt labores. Cum enim oratores et in educatione praeceptores ad statuendas leges se conferant, necesse est omni tali in casu, ut deformis immaturaque progenies in lucem edenda sit. Quo peccato non deminuitur tamen laus recte sapienterque scribendi iis de rebus quae ad civilia regiave officia bene praestanda pertineant – opus sophistae proprium ipsiusque verba illa scribentis. Cum in altero locorum cohortatus sit Isocrates regem Macedonium ad diligentius perspiciendas orationes quae ab illius temporis sophisticis conscriptae sint eoque pernoscendum, insitne ratio quaedam a se ipso prolatis sententiis, omni cum evidentiā unum se esse de sophisticis declarat.

Est tamen inter supra commemorata verba unum peculiariter denotandum, id est “philosophiae” nomen illic apparens. Commendat Isocrates regi Macedonio sua aliorumque sophistarum scripta, ad quae is animum attendere debeat non inter otium segne, sed diligenti cum ratione atque sapientiae studio – μετὰ λογισμοῦ καὶ φιλοσοφίας. Coniungit quodam modo Isocrates illa duo – philosophorum studia disciplinamque sophistarum, longe post Platonis memoriam alterum ab altero distantia, unaque etiam se ipsum philosophiae cultu insignem ab omni sophistarum grege distinguit. Cum enim dictum “studium sapientiae” regi Philippo ascribit, “etiam hunc” (καὶ σέ) philosophiae deditum esse dicit; alter ille, cuius similis fit philosophans interdum Philippus, ipse est Isocrates – ad sophisticum simul munus suum philosophiamque, qua se occupatum esse aliquando declarat²⁷, collatus.

Suum de philosophia studium adeo effert Isocrates ad oculos, ut etiam existimetur nonnumquam adhibitum dudum rei ordinem ita evertisse, ut sophistica negotia philosophiae nomen apud eum obtinerent, philosophantes autem sophistae appellarentur²⁸. Eiusmodi opiniones non recte videntur Isocrateam de sophistae atque philosophi conexione mutua sententiam reddere,

²⁶Cf. *Isocrates with an English Translation in three volumes*, by George Norlin, vol.I - Londini MCMXXVIII – p. 253: Possibly a disparagement of Plato’s Republic and Laws (see Blass, *Die attische Beredsamkeit*, ii. p. 4), but more probably of Isocrates’ unfriendly rival, Antisthenes, who, according to Diog. Laert. 6.1.16, wrote a work On Law, or the Constitution of a State; cf. H. Tell: *Plato’s Counterfeit Sophists*- v.s., p.26: Isocrates, in turn, delivers an attack against what seem to Plato’s Laws and Republic in *To Philip* (12).

²⁷E.g. Isocr. *Ad fil. Ias.* 8 (Εἰθίσμαι γὰρ λέγειν πρὸς τοὺς περὶ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἡμετέραν διατριβόντας ὅτι τοῦτο πρῶτον δεῖ σκέψασθαι, τί τῷ λόγῳ καὶ τοῖς τοῦ λόγου μέρεσι διαπρακτέον ἐστίν), *Antid.*50 (Περὶ μὲν οὖν τῆς ἐμῆς εἴτε βούλεσθε καλεῖν δυνάμειος εἴτε φιλοσοφίας εἴτε διατριβῆς, ἀκηκόατε πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν); cf. *In soph.* 11, *Antid.* 162, 183, 270.

²⁸Cf. J.S.Morrison *The Origins of Plato’s Philosopher-Statesman*, CQ new series. vol .8, [MCMLVIII], pp.198–218 – p. 218: It is fascinating to observe how Isocrates has exactly reversed Plato’s terminology, so that while the former’s practical, purely professional training becomes philosophy, those who are concerned with *physis* are left with the name of sophist; cf. H. Tell: *Plato’s* – op.cit., p. 23 (Isocrates’ alternative understanding of the label “sophist”).

paucos qui solum eos, qui plerisque philosophi habiti essent, “sophistas” vocavit et contra neminem de sophistis proprio sibi fungentibus munere philosophia aliquando occupatum dixit, ne se ipsum quidem qui philosophetur proposuit. Est enim apud eum id philosophari negotium proprium iuvenis et discentis usque animi²⁹, est id argumenti validi atque idonei huic proferendo vocabuli inquisitio continua. Et quoniam non est adulescentis animus firmus adeo, ut errore vacuus rectam quaerendi viam stabilis teneat, ductore quodam eget, quod munus apud Isocratem sapienti suoque in docendo usu perito sophistae destinatum est. Neminem tamen praeter ipsum omni in numero cum ille reperiat dignum, ut munus id faciat philosophice vere, inter hunc apud eos defectum sapientiae studii genuini, soli sibi de philosophantibus patrociniū hoc dignissimum adiudicat.

Itaque cum una ex parte talis est apud Isocratem “sophistae” nominis extensio, ut omnia sapientium munera ipsiusque exercitationes hac voce contineantur, ex parte autem altera dedignatio reprehensioque communis nec non ipsius castigatio nomen illud culpa quadam denotat, cura orta est ei praecipua, ne gregarius eoque obnoxius laudem nominis deminuentibus haberetur sophistes³⁰. Quae est eadem cura de recta sui operis studiique apud cives existimatione, de nomine suo integro atque venerabili eoque fide se digno Atheniensibus, de eximio denique apud Graecos obtinendo loco, per verba, id est suas per orationes, totius gentis studiorum ducis³¹. Et cedens populari illi opinioni, qua habitus est “sophistes”, depromit extollitque tamen Isocrates, valide ad hanc rem intentus, suum quoddam peculiare, differentiam quandam “specificam” sive etiam (sit venia verbo) “unificam”, cuius gratia unicus, id est in philosophia strenuus, sophistes posteris suisque se commendare possit.

COMMENTATIONES QUARUM USUS FUIT

Bendler 2010: G. Bendler, *Das Bild der Perser bei Isokrates*, historia.scribere 2 (2010), 141–184, <https://webapp.uibk.ac.at/ojs/index.php/historiascribere/.../45>.

Doug Al-Maini 2008: Doug Al-Maini, *Isocrates*, w: *The Sophists: An Introduction*, red. P. O’Grady, Bloomsburiae MMVIII, 129–138.

Eucken 1983: Ch. Eucken, *Isokrates. Seine Positionen in der Auseinandersetzung mit den zeitgenössischen Philosophen*, Berolini MCMLXXXIII.

²⁹ Cf. Ad Demonic. 3: καὶ σοὶ μὲν ἀκμῆ φιλοσοφεῖν, ἐγὼ δὲ τοὺς φιλοσοφοῦντας ἐπανορθῶ, Ad fil. Ias. 10: Καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον ζητοῦντες καὶ φιλοσοφοῦντες ὥσπερ σκοποῦ κειμένου στοχάσεσθε τῇ ψυχῇ καὶ μᾶλλον ἐπιτεύξεσθε τοῦ συμφέροντος, Ad Nicocl. 35: Ὁ τι ἂν ἀκριβῶσαι βουληθῆς ὧν ἐπίστασθαι προσηκεὶ τοὺς βασιλέας, ἐμπειρία μέτιθι καὶ φιλοσοφία· τὸ μὲν γὰρ φιλοσοφεῖν τὰς ὁδοὺς σοὶ δείξει...

³⁰ Cf. Isocr. *Antid.* 168: ὁρῶν δ’ οὐ μόνον δυσκόλως διακειμένους περὶ τὴν τῶν λόγων παιδείαν τοὺς εἰθισμένους ἅπασι χαλεπαίνειν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν πολλοὺς τραχέως πρὸς αὐτὴν διακειμένους, ἐφοβούμην μὴ τὰ μὲν ἴδια μου παραμεληθῆ, τῆς δὲ κοινῆς [καὶ τῆς] περὶ τοὺς σοφιστὰς διαβολῆς ἀπολαύσω τι φλαῦρον.

³¹ Cf. Yun Lee Too: *The Rhetoric ...*, op.cit., p. 139 (his self-description as a “leader of speeches” or “rhetoric”).

- Harding 1974: P. Harding, *The Purpose of Isocrates' «Archidamos» and «On The Peace»*, „California Studies in Classical Antiquity”, vol. 6, MCMLXXIV, 137–149.
- Haskins 2004: E. Haskins, *Logos and Power in Sophistical and Isocratean Rhetoric*, w: *Isocrates and Civic Education*, red. T. Poulakos i D. Depew, Austini MMIV, 84–103.
- Morrison 1958: J.S. Morrison, *The Origins of Plato's Philosopher-Statesman*, „The Classical Quarterly”, Nova Series, vol. 8, [MCMLVIII], 198–218.
- Poulakos 2004: J. Poulakos, *Rhetoric and Civic Education: From the Sophists to Isocrates*, w: *Isocrates and Civic Education*, v.s., 69–84.
- Ślezińska 2013: A. Ślezińska, *Dwie drogi starożytnej paidei*, „Konteksty Kultury” 10 (2013), fasc. 1–2, 227–239.
- Tell 2011: M. Tell, *Plato's Counterfeit Sophists*, Cantabrigiae in re publica Massachusetensi MMXI.
- Wesoły 2017: M. Wesoły, *Skąd się wzięła retoryka? Perspektywa Arystotelesa*, w: *Retoryka klasyczna i retoryka współczesna. Pola i perspektywy badań*, red. C. Mielczarski, Varsoviae MMXVII, 13–49.
- Yun Lee Too 2008: Yun Lee Too, *A Commentary on Isocrates' Antidosis*, Novi Eboraci MMVIII.
- Yun Lee Too 2009: Yun Lee Too, *The Rhetoric of Identity in Isocrates: Text, Power, Pedagogy*, Cantabrigiae – MMIX [ed. prior MCMLCCCV].

IS ISOCRATES RIGHTLY REGARDED SOMETIMES AS A SOPHIST?

Summary

Isocrates, the author of famous speech ‘Against the Sophists’, is often described both in ancient sources and by contemporary scholars as one of the sophists. Therefore, the author of this article analyses all the passages in which the word ‘sophistes’ occurs in Isocrates’ works with the purpose to find out, despite all the discrepant comments, if or to what extent Isocrates considered himself a member of the sophistic movement, which he judged not always in a positive way. From the sources it may be concluded that Isocrates considered the term ‘sophistes’ very broad in significance, what let him include himself to this group of Greek intellectualists, although, as many sophists then were known for their despicable conduct, Isocrates always emphasised his distinctiveness, regarding himself as a sophist-philosopher focused on the political issues of the utmost importance.